

УДК 336.226:330.3:332.122(1-22):338.245

О. Т. Левандівський,

д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5819-8377>

І. В. Свиноус,

д. е. н., професор кафедри обліку і оподаткування,

Білоцерківський національний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0346-1596>

М. І. Ібатулін,

д. е. н., професор кафедри адміністративного менеджменту та зовнішньоекономічної діяльності, Національний університет біоресурсів і природокористування України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8765-6261>

О. Ю. Гаврик,

к. е. н., доцент кафедри обліку і оподаткування,

Білоцерківський національний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9816-0253>

В. С. Заболотний,

к. е. н., доцент кафедри обліку і оподаткування,

Білоцерківський національний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1172-5966>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.2.28

ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ, ЯК ОСНОВИ ІНВЕСТИЦІЙ В РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В КРАЇНІ

O. Levandivskyi,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Finance, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

I. Svytnous,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Department of Accounting and Taxation, Bila Tserkva National Agrarian University

M. Ibatullin,

Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Administrative Management and Foreign Economic Activity, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

O. Havryk,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation, Bila Tserkva National Agrarian University

V. Zabolotnyy,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation, Bila Tserkva National Agrarian University

FORMATION OF TAX REVENUES AS THE BASIS FOR INVESTMENTS IN THE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW IN THE COUNTRY

У сучасному глобалізованому світі органи місцевого самоврядування змушені проявляти активність задля залучення інвестицій в територіальні громади. Адже інвестиції є ключовим фактором для забезпечення сталого розвитку територій та покращення життя населення.

Російська агресія створила серйозні фінансові труднощі для держави. У цих умовах місцева влада стикається з необхідністю самостійно вирішувати питання фінансування розвитку територій. В зв'язку з цим, окремі автори наголошують, що фінансова підтримка територіальних громад є критично важливою для створення сприятливих умов розвитку громадянського суспільства, покращення якості послуг та забезпечення стабільного економічного зростання на місцевому рівні.

Варто звернути увагу на іншу перспективну частину податкових доходів місцевих бюджетів — майнові податки. Недосконале адміністрування майнових податків в Україні сьогодні призводить до втрат фіскального потенціалу територіальних громад. Так, податок на майно відіграє важливу роль у формуванні податкових надходжень місцевих бюджетів у країнах ЄС.

Аналізуючи інвестиційний потенціал територіальної громади, ми бачимо, що сьогоднішній стан місцевих бюджетів обмежує можливості територіальних громад щодо інвестування у власний розвиток. Проте, інвестиційний потенціал громади залишається значним і може бути реалізований за рахунок ефективного використання внутрішніх ресурсів та залучення зовнішніх інвестицій. Для цього необхідно активізувати управлінські зусилля на місцевому рівні та створити сприятливий інвестиційний клімат. Подальші дослідження в цій галузі дозволять розробити більш ефективні стратегії розвитку територіальних громад.

In the modern globalized world, local governments are forced to be active in order to attract investments in territorial communities. After all, investments are a key factor in ensuring the sustainable development of territories and improving the lives of the population.

Russian aggression has created serious financial difficulties for the state. In these conditions, local authorities are faced with the need to independently resolve the issue of financing the development of territories. In this regard, some authors emphasize that financial support for territorial communities is critically important for creating favorable conditions for the development of civil society, improving the quality of services and ensuring stable economic growth at the local level. In the process of decentralization and in connection with the granting of greater powers to local governments, there has been a need to increase the financing of community budgets.

A number of amendments to the Budget Code of Ukraine have ensured an increase in revenues to local budgets, but some representatives of local authorities believe that these financial resources are insufficient. Currently, the issue of the need to redistribute tax revenues between the State and local budgets, as well as determining the local budget to which they should be directed, is being discussed. It is worth paying attention to another promising part of local budget tax revenues — property taxes. Imperfect administration of property taxes in Ukraine today leads to losses of the fiscal potential of territorial communities. Thus, property tax plays an important role in the formation of tax revenues of local budgets in EU countries. In our opinion, changing the distribution of tax revenues will not satisfy all communities with sufficient financial resources, especially since the main source of such revenues is the personal income tax, which is collected at the place of registration of an individual.

Taxes should perform, among other things, a stimulating function — to promote, in particular, business activity in the territories of communities. From this point of view, one can even consider increasing the share of corporate income tax that goes to local budgets. Analyzing the investment potential of a territorial community, we see that the current state of local budgets limits the ability of territorial communities to invest in their own development.

However, the investment potential of the community remains significant and can be realized through the effective use of internal resources and attracting external investments. To do this, it is necessary to intensify management efforts at the local level and create a favorable investment climate. Further research in this area will allow developing more effective strategies for the development of territorial communities.

Ключові слова: податки, територіальні громади, інвестиції, податкове стимулювання, податкові надходження.

Key words: taxes, territorial communities, investments, tax incentives, tax revenues.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасному глобалізованому світі органи місцевого самоврядування змушені проявляти активність задля залучення інвестицій в територіальні громади. Адже інвестиції є ключовим фактором для забезпечення сталого розвитку територій та покращення життя населення.

У 2014 році Рада Міністрів України ухвалила концепцію щодо реформування місцевого самоврядування та територіальних структур влади в Україні.

Її метою було визначити напрями, механізми та терміни ефективної місцевої автономії та територіального утворення.

Створювати та підтримувати автентичне життєве середовище для людей, надавати якісні та доступні державні послуги, створювати

інститути безпосередньої влади для людей та служити інтересам людей у всіх сферах життя у відповідних сферах задовольняти та узгоджувати інтереси людей і суспільства в цілому.

Вищезазначена законодавча ініціатива визначила етапи процесу децентралізації влади в Україні.

Отже, у процесі децентралізації, разом із наданням більших повноважень місцевій владі, необхідно було збільшити фінансування обласних бюджетів.

Хоча багато змін до Бюджетного Кодексу України однозначно збільшили доходи місцевих бюджетів, деякі представники місцевої влади вважають, що цих джерел недостатньо.

Нині точаться дискусії щодо необхідності перерозподілу податкових надходжень між державним і місцевими бюджетами та до яких і-спрямовувати податкові надходження, як джерел формування публічних інвестиційних ресурсів.

Недосконалість існуючих механізмів управління інвестиційними ресурсами та наявність невирішених проблем в цій сфері вимагають наукового обґрунтування та розробки нових підходів. Інвестиції є рушійною силою економічного зростання будь-якої території, тому вивчення процесів їх формування та використання є актуальним завданням.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Суттєвий науковий доробок до проблеми формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації за рахунок податкових надходжень здійснили О. Діброва, А. Дуб, Т. Мединська та інші. Проте в умовах воєнного стану проблема наповнення місцевих бюджетів податковими надходженнями має свої особливості, тому перед дослідниками постає завдання щодо оцінки формування доходної частини місцевих бюджетів з урахування прояву деструктивних явищ, викликаних військовою агресією росії проти України.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті розробка теоретичних підходів щодо формування доходної частини місцевих бюджетів, як джерела інвестиційних ресурсів розвитку територіальних громад за рахунок податкових надходжень.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасні дослідження місцевого самоврядування в Україні зосереджені на аналізі змін, які

відбуваються в діяльності територіальних громад [1]. Водночас, російська агресія створила безпрецедентні виклики, які потребують нових підходів до розвитку громад [2]. У цьому контексті важливу роль відіграють питання формування місцевого бюджету та ефективного управління податковими надходженнями з урахуванням міжнародного досвіду та інших [3]. Незважаючи на ґрунтовне вивчення інвестицій на загальному рівні, регіональні аспекти інвестування залишаються недостатньо дослідженими. Поглиблене вивчення та вирішення проблем регіональних інвестицій є ключовим фактором для розвитку як національної економіки, так і окремих регіонів.

Російська агресія створила серйозні фінансові труднощі для держави. У цих умовах місцева влада стикається з необхідністю самостійно вирішувати питання фінансування розвитку територій. В зв'язку з цим, окремі автори наголошують, що фінансова підтримка територіальних громад є критично важливою для створення сприятливих умов розвитку громадянського суспільства, покращення якості послуг та забезпечення стабільного економічного зростання на місцевому рівні [4]. Шеленко Д, зазначає, що інвестиційна привабливість територіальної громади повинна включати: наявний економічний потенціал, мережу поселень і мережу громадських послуг, а також соціальний і людський капітал (залучення людського капіталу в цю територіальну громаду через депопуляцію та старіння їх населення), заснований на оптимальному розмірі населення, оскільки саме це дозволить максимально використовувати можливості, що виникають в соціально-економічному середовищі, зокрема того яке напряду буде пов'язане зі сприятливою економічною ситуацією в країні [5]. І. Баланюк наголошує, що основними критеріями ефективності формування державного і місцевого бюджетів слід вважати: рівномірність і справедливості оподаткування, доступність та зрозумілість податкового законодавства, можливість платників податків вчасно розраховувати свої зобов'язання, стабільність системи та її гнучкість у відповідь на зміни економічного середовища [6].

Також в інвестуванні територіальних громад необхідно враховувати думку науковців котрі вважають, що державні органи повинні визначити загальну стратегію та здійснити відповідну державну підтримку в реалізації великих проектів, спрямованих на створення інфраструктури, вирішення соціальних проблем на селі [7].

Масштабні інвестиції є ключовим фактором розвитку національної економіки. Вони забезпечують модернізацію виробництва, впровадження інновацій та покращення ефективності управління. Без значних інвестицій неможливе відновлення та оновлення економіки країни. Активізація інвестицій — це ключовий напрямок державної політики, спрямований на розвиток економіки за рахунок залучення коштів різних джерел. Це передбачає визначення пріоритетних інвестиційних проєктів, оптимізацію використання ресурсів та підвищення добробуту громадян. Для розуміння особливостей інвестиційного розвитку території необхідно детально проаналізувати структуру фінансування інвестиційних проєктів.

Дослідження вчених відображають думки щодо того, як саме повинні розподілятися податки між державним і місцевими бюджетами.

Якщо ми розуміємо регіональний дохід як відповідність комплексу суспільних благ у конкретному адміністративно-територіальному утворенні, то джерела доходу мають бути пов'язані з ним.

Для уточнення цього положення висуваються додаткові вимоги.

Децентралізовані бюджети не повинні отримувати фінансові ресурси з інших територіальних громад, які створюються за рахунок податкових надходжень, які сплачують місцеві фізичні та юридичні особи.

На думку Р. Масгрейва, що податки на майно більш доцільніше спрямовувати до місцевого бюджету, в той же час надходження від сплати прогресивних прибуткових податків та податків з продажів повинні спрямовуватися до державного бюджету [8].

Однак, як свідчить практичний досвід державним органам влади складно реалізувати запропонований підхід щодо розподілу податкових надходжень між бюджетами різних рівнів

На думку Ж. В. Гарбар, що причина такої розбіжності між теорією та практикою полягає, по-перше, в тому, що найбільші прибуткові податки в сучасних державах — ПДВ, податок на доходи фізичних осіб і податок з юридичних осіб — можна було б ефективніше адмініструвати цілеспрямовано та ефективно [9].

Його впроваджує уряд, а не місцеві органи самоврядування.

По-друге, витрати на надання державних послуг, які часто передані до компетенції функцій соціальної сфери (зокрема, освіти, охорони здоров'я та комунального господар-

ства), значно перевищують можливості бюджету щодо формування доходів.

Так званий "парадокс децентралізації" означає, що чим більше повноважень у сфері надання соціальних послуг передається органам місцевого самоврядування, тим більше зростає їхня фінансова залежність від держави.

На нашу думку, це необхідно виходити, коли говорити про можливість перерозподілу податкових надходжень з метою забезпечення достатнім фінансовим ресурсом усіх органів місцевого самоврядування.

Перш за все, слід зазначити, що бюджетна система України, крім зазначених вище, ґрунтується на таких принципах: принцип обґрунтованості, принцип ефективності та результативності (підвищення якості надання публічних послуг за мінімальних бюджетних коштів) принцип цільового використання бюджетних коштів (вони використання їх здійснюються на основі кошторису).

Враховуючи таку ситуацію Верховна Рада України схвалила Закон України "Про Державний бюджет України на 2025 рік", в якому враховано низку пропозицій Асоціації міст України:

— збережено 64% ПДФО для громад — 12 млрд гривень в бюджетах громад на цілі забезпечення сталого проходження опалювального сезону 2024/2025 років;

— збережено єдиний податок для бюджетів територіальних громад — ресурс в обсязі 11 млрд гривень для бюджетів громад.

Проаналізуємо динаміку надходжень до місцевих бюджетів України за січень-вересень 2024 року відносно аналогічного періоду 2023 року.

Загальний обсяг коштів у бюджеті та сума зібраних податків зменшилися на 4,4% та 5,1% відповідно. Основною причиною такого зниження стало падіння надходжень від податку на доходи фізичних осіб на 19,4%, що пов'язано із вилученням військового збору. Водночас, спостерігається позитивна динаміка у сфері оподаткування: акцизний податок зріс на 20,2% (зокрема, на пальне — на 38,9%), а також зросли надходження від місцевих податків, плати за землю та єдиного податку.

Отже, скорочення великих податкових надходжень супроводжується зростанням доходів від інших джерел. Це свідчить про те, що регіональні бюджети стають більш диверсифікованими, а органи місцевого самоврядування успішно шукають нові шляхи поповнення бюджетів.

Основними доходами загального фонду місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) за 9 місяців 2024 року були:

- 183,1 млрд грн — податок на доходи фізичних осіб (ПДФО);
- 50,1 млрд грн — єдиний податок;
- 29,3 млрд грн — плата за землю;
- 19,6 млрд грн — акцизний податок;
- 19,3 млрд грн — податок на прибуток підприємств приватного сектору економіки;
- 7,8 млрд грн — податок на нерухоме майно.

Структура доходів місцевих бюджетів демонструє значну залежність від державних субвенцій (20%), які становлять 98,6 млрд грн. Водночас, місцеві податки та збори, зокрема єдиний податок (10,2%) та податок на майно (7,6%), відіграють важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності регіонів. Однак, висока частка субвенцій свідчить про необхідність подальшого посилення фінансової децентралізації та розширення податкових повноважень місцевого самоврядування.

Відповідно до нещодавніх змін у законодавстві, сільські та селищні територіальні громади набули права здійснювати місцеві запозичення та надавати місцеві гарантії. Це означає, що такі громади тепер можуть самостійно залучати кошти для фінансування своїх проектів та програм. Нові правила були розроблені з урахуванням пропозицій Асоціації міст України, яка активно лобювала розширення фінансових повноважень усіх територіальних громад.

Розширення можливостей місцевих громад отримувати кредити як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках є необхідною умовою для зміцнення їхньої фінансової бази. Це положення прямо зазначено в Європейській хартії місцевого самоврядування, підкреслюючи важливість фінансової самостійності місцевих органів влади.

Не дивлячись на розширення можливостей територіальних громад в інвестиційній діяльності, існують певні перешкоди в активізації інвестицій. Серед них можна виділити наступні:

- слабе просування інвестиційних можливостей громад та відсутність належної підтримки для інвесторів;
- невизначеність напрямків розвитку громад, що ускладнює залучення інвестицій;
- недостатня адаптація інвестиційних пропозицій до потреб як громад, так і потенційних інвесторів;
- відсутність стимулів для місцевого бізнесу інвестувати в розвиток регіону;

— брак прозорості та доступної інформації про інвестиційні можливості для потенційних інвесторів;

— нерегулярне та недостатнє фінансування проектів, що гальмує розвиток регіону.

На нашу думку, при інвестуванні територіальних громад необхідно:

— залучати інвесторів для фінансування та реалізації масштабних проектів з модернізації виробництва, енергоефективності та покращення житлово-комунальних послуг, що є критично важливим для розвитку економіки територіальних громад та країни в цілому;

— забезпечувати координацію зусиль різних органів влади для спрощення процедур інвестування, зменшення кількості дозвільних документів та оптимізації взаємодії з інвесторами;

— оптимізувати процес залучення інвестицій для вирішення економічних і соціальних проблем територіальної громади шляхом комплексної оцінки ресурсів та інфраструктури;

— сприяти залученню інвестицій в регіон шляхом пошуку інвесторів та надання підтримки підприємствам, які реалізують важливі для регіону проекти;

— сформувати позитивний інвестиційний імідж громади через розробку та регулярне оновлення рекламних та інформаційних матеріалів, які відображають її переваги та можливості для бізнесу.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Аналізуючи інвестиційний потенціал територіальної громади, свідчить, що нинішній стан місцевих бюджетів обмежує можливості територіальних громад щодо інвестування у власний розвиток. Проте, інвестиційний потенціал громади залишається значним і може бути реалізований за рахунок ефективного використання внутрішніх ресурсів та залучення зовнішніх інвестицій. Для цього необхідно активізувати управлінські зусилля на місцевому рівні та створити сприятливий інвестиційний клімат.

На нашу думку, зміни в розподілі податкових надходжень не задовольняють усі місцеві органи самоврядування достатніми ресурсами, особливо якщо основним джерелом надходжень є податок на доходи фізичних осіб, що збирається за місцем реєстрації фізичних осіб.

Податки, серед іншого, покликані виконувати стимулюючу функцію сприяння економічній активності в містах.

З цієї точки зору також можна розглядати питання збільшення частки податків на прибуток підприємств, що піде на користь місцевим фінансам.

При належному розвитку бізнесу територіальна громада отримає вигоду не лише від надходжень від податку на прибуток, але й від офіційних ліцензійних зборів, зборів за використання місцевих ресурсів, орендної плати за землю тощо.

Для активних органів місцевого самоврядування найближчий період буде в цьому плані вигідним. Вони зможуть отримувати гранти та технічну допомогу розвитку, в тому числі для реалізації інфраструктурних проєктів, від міжнародних партнерів України.

Література:

1. Матковський П., Олійник Р., Луцак М. Соціально-економічна сутність кооперації, її роль в інвестиційно-аналітичних процесах контролю територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-148> (дата звернення: 10.12.2024).

2. Баланюк І. Ф., Шпикуляк О. Г., Шеленко Д. І., Семанюк І. М. Пріоритети розвитку територіальних громад в управлінні інвестиційним потенціалом на засадах стимулювання підприємництва. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки"*. 2024. № 1. <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-1-9611> (дата звернення: 10.12.2024).

3. Коровій В. В. Податкові надходження як складова доходів місцевих бюджетів. *Бізнес Інформ*. 2020 № 3 (506). С. 328—336.

4. Даниленко А. С., Сокольська Т. В., Поліщук С. П. (2017). Публічне управління та адміністрування в контексті соціально-економічного розвитку села. *Економіка та управління АПК*. 2017. № 2. С. 5—11.

5. Шеленко Д., Шпикуляк О., Бойчук А. Стратегічні пріоритети управління формуванням інвестиційного потенціалу розвитку територіальних громад на засадах активізації підприємництва. *Економічний простір*. 2024. № 189. С. 85—90.

6. Шеленко Д. І., Шпикуляк О. Г., Баланюк І. Ф. Оцінювання результативності використання економічного потенціалу сільських територій регіону: аспекти сталого розвитку. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. № 8 (08). С. 12—16.

7. Саєнко П. О. Теоретичні засади формування стратегії розвитку об'єднаної територіальної громади. *Економіка і суспільство*. 2016. № 7. С. 594—598.

8. Musgrave Richard A., Peggy B. Musgrave. *Public Finance in Theory and Practice*. New York, McGraw-Hill Book Company, 1973. 762 p.

9. Гарбар Ж. В., Бондалетова Т. О. Особливості формування бюджетів об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації. *Економіка та держава*. 2021. № 6. С. 45—51.

References:

1. Matkovs'kyj, P. Olijnyk, R. and Lutsak, M. (2024), "Socio-economic essence of cooperation, its role in investment and analytical processes of control of territorial communities", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 59. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-148>

2. Balaniuk, I.F. Shpykuliak, O.H. Shelenko, D.I. and Semaniuk, I.M. (2024), "Development priorities of territorial communities in the management of investment potential on the basis of encouraging entrepreneurship", *Mizhnarodnyj naukovyj zhurnal "Internauka". Seriya: "Ekonomichni nauky"*, vol. 1. <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-1-9611>

3. Korovij, V.V. (2020), "Tax revenues as a component of local budget revenues", *Byznes Ynform*, vol. 3 (506), pp. 328—336.

4. Danylenko, A.S. Sokol's'ka, T.V. and Polischuk, S.P. (2017), "Public management and administration in the context of socio-economic development of the village", *Ekonomika ta upravlinnia APK*, vol. 2, pp. 5—11.

5. Shelenko, D. Shpykuliak, O. and Bojchuk, A. (2024), "Strategic priorities for managing the formation of investment potential for the development of territorial communities on the basis of entrepreneurship activation", *Ekonomichnyj prostir*, vol. 189, pp. 85—90.

6. Shelenko, D.I. Shpykuliak, O.H. and Balaniuk, I.F. (2023), "Assessment of the effectiveness of using the economic potential of rural areas of the region: aspects of sustainable development", *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*, vol. 8 (08), pp. 12—16.

7. Saienko, P.O. (2016), "Theoretical principles for forming a development strategy for a united territorial community", *Ekonomika i suspil'stvo*, vol. 7, pp. 594—598.

8. Musgrave, R.A. and Musgrave, P.B. (1973), *Public Finance in Theory and Practice*, McGraw-Hill Book Company, New York, USA.

9. Harbar, Zh. and Bondaletova, T. (2021), "Peculiarities of formation of budgets of united territorial communities in conditions of decentralization", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 6, pp. 45—51.

Стаття надійшла до редакції 03.01.2025 р.